

חובתו ושכרו של רופא

הטיפול הרפואי באדם חולה להבריאו ולהביא לו מזור מסיבלו, נחשב למצווה מן התורה. ממצוות התורה להשיב אבידה לבעליה למדו דאם על אבדן ממונו של אדם הוזהרנו לטרוח ולדאוג להשבת האבידה לבעליה, לא כל שכן שהוזהרנו על אבדן בריאותו של האדם לרפואתו ולהחזיר לו את כושר תפקודו, וא"צ לומר שמחוייבים אנו לעשות להארכת חייו.

חובה זו להביא מרפא לאדם נלמדת מהפסוק "והשיבותו לו" — לרבות אבידת גופו. וכן כתב הרמב"ם בפירושו על המשנה במסכת נדרים המודר הנאה מחבירו מרפאו רפואת נפש וז"ל: לפי שהוא מצווה מן התורה לרפא חולי ישראל וזה נכלל במה "שכתוב" "והשיבותו לו" (דברים כב, ב) לרפא את גופו כשרואה אותו מסוכן ויכול להצילו אם בגופו אם בממונו אם בחכמתו.

הבעייה העומדת לפנינו היא שכרו של הרופא על עיסוקו במצווה חשובה זו בתפקידו כרופא.

הכלל: — מה אני בחינם אף אתם בחינם — ופינינו

מהפסוק "ראה לימדתי אתכם חוקים ומשפטים כאשר ציוני ה' אלקי" וגו' (דברים ד, ה) לומדת הגמ' במס' בכורות (כט.), מה אני בחינם אף אתם בחינם, כלומר מה אני למדתי מהקב"ה חינם אף אתם תלמדו ממני בחינם, ומכאן נלמד איסור קבלת שכר עבור הוראת התורה והוראת דין תורה וכן מבואר במשנה שם הנוטל שכר לדון — דיניו בטלים, להעיד — עדותו בטלה להוות ולקדש — מימיו מי מערה ואפרו אפר מקלה.

במשנה שם בסיפא מבואר, ואם היה זקן מרכיבו על התמור ונותן לו שכרו כפועל. הגמ' שם מביאה ברייתא תנא — כפועל בטל, והברייתא מתפרשת בגמ' אמר אביי כפועל בטל של אותה מלאכה.

ממשנה זו למדים אנו שלא רק על הוראת תורה והוראת דין תורה אסור לקבל שכר אלא כל מצווה המוטלת על אדם אסור ליטול שכר עליה שהרי גם הנוטל שכר להעיד עדותו בטלה, וגם הנוטל שכר להוות ולקדש וכו' אלא דבמקרים אלה זכאי העושה לקבל הוצאות נסיעתו וכ"כ שכר בטלה ממלאכתו. זכותו של אדם לקבל פיצוי על הפסדו מהתבטלותו ממלאכתו בעת קיום מצווה נובעת מכך, התחייבנו לקיים את המצווה חינם אך לא התחייבנו לקיימה תוך הפסד. במצוות השבת אבידה

קיים גורם נוסף להיתר לקבל פיצוי על הפסדו, שהרי כל עיקרה של המצווה הוא למנוע הפסד ממונו של חבריו ועל כן ברור שאין מן הדין שיגרם לו הפסד ע"י כך. גדולה מזו שנינו אבידתו ואבידת אביו אבידתו קודמת וילפינן מקרא "אפס כי לא יהי' בך אביון" ופירש"י היוזר מן העניות כלומר מצווה האדם שלא להביא הפסדים לעצמו ושלא להגיע לכלל עניות.

הגדר של שכר בטלה וכיצד הוא נאמר
(בסוגית הגמ' דהיה בטל מסלע ב"מ (ל:))

נקטינן דעל קיום מצוות עשה כגון תפילין מזוזה וכד' חייב אדם מישראל להוציא מכספו עד חמישית מרכושו, ולכאורה קשה, הא דשינונו בבכורות דנוטל שכרו כפועל בטל וה"נ בב"מ לגבי השבת אבידה, והלא על מצוות עשה חייב אדם מישראל להוציא מכספו ומרכושו אם כן לא כל שכן שהוא מנוע מלדרוש פיצוי על התבטלותו ממלאכתו.

ביישוב קושי זה נראה לומר דההלכה המחייבת את האדם מישראל להוציא מכספו על קיום מצוות עשה לא נשנתה אלא לגבי מצוות שבין אדם למקום ולא לגבי מצוות שבין אדם לחבירו, דאין כל סברא לומר שקיום המצווה על ידי עושה המצווה לטובת חבריו תהיה דווקא על חשבוננו של העושה. אמנם מקרא דראה לימדתי אתכם וכו' מה אני בחינם אף אתם בחינם למדנו דגם במצוות שבין אדם לחבירו העושה מנוע מלדרוש שכר עבור קיום המצוות, אולם מגיע לו פיצוי על הפסדו.

לגבי מצוות השבת אבידה שנינו במשנה ב"מ דף (ל:) היה בטל מסלע לא יאמר לו תן לי סלע אלא נותן לו שכרו כפועל ובגמ' מבואר אמר אביי כפועל בטל מאותה מלאכה דבטל מינה.

יסוד דברי אביי הוא מכיון שעל השבת האבידה הוא מנוע מלקבל שכר ואין שכרו אלא מחמת שנמנע מלעסוק במלאכתו ובהיותו ולא טרח ולא התאמץ הרי שמגיע לו שכר פחות — כפועל בטל.

לשיטת הרמב"ם האומד הוא כמה היה רוצה פועל זה בכדי להיבטל ממלאכתו שעוסק בה ולישב בטל לגמרי, שהרי על טרחתו בהשבת האבידה הוא מנוע מלדרוש שכר, ואילו לשיטת רש"י והרא"ש האומד הוא כמה אדם רוצה ליטול שיבטל ממלאכתו הכבדה שעוסק בה כדי שיעסוק במלאכה קלה הימנה שבהשבת האבידה.

ברם כד נדייק נמצא דשיטת הרא"ש ביסודה היא כשיטת הרמב"ם דמעיקר הדין הוא מנוע מלקבל שכר עבור טרחתו בהשבת האבידה אלא תקנת חכמים היא שנותנים לו שכר על טרחו בהשבת האבידה ונ"ל: דחכמים תקנו ליטול שכר על השבת אבידה, כדי שיניח אדם מלאכתו וישיב אבידה עכ"ל.

ושיטת רש"י, דבמקרה והוא בטל ממלאכתו נוטל שכר עבור טרחתו בהשבת האבידה וגם שכר בטלה מהפסד הריחו שמעבודתו הכבידה, תתבאר בכך דהנה אם משיב האבידה מוציא הוצאות על האבידה וכגון שמאכילה ברור שמקבל הוצאותיו, ואם הוא משקיע חמרים בכדי להציל אבידתו של חבריו ברור שמקבל

עבורם, וא"כ צריכים להבין מ"ש באם השקיע עבודה, ולמה לא יטול שכר? ונראה
דהגדר הוא זה, דזמנו של האדם חלוק לשעות עבודתו שהן פרנסתו ולשעות הפנאי
בהן הוא עוסק בכל מיני דברים שאין מטרתם הכנסה ושכר. ולכן קבעה התורה
דאם מזדמן לו לאדם לעסוק בהשבת אבידה בשעות הפנאי, הרי שזו חובתו לעסוק
במצוות גמילות חסדים, לטפל באבידה ולדרוש את בעליה שלא ע"מ לקבל פרס,
אלא שכר מצווה גרידא. ברם באם נודמנה לו אבידה בשעות העבודה, הרי שעות
אלה שהוא מתפרנס מהן כהוצאה רגילה הן, ואיקרי כאן "אפס כי לא יהיה בך אביון"
וכו' שלך קודם, ואם הלך והשיב מגיע לו כל שכרו בעד שעות אלה שהן שעות
פרנסתו ולא שעות מנוחתו.

תוכן שיטת רש"י היא, איפוא, דרק שעות הפנאי חייב אדם לנדב לעשות מצווה,
אכן אין המשמעות דבעת עיסוקו במלאכתו פטור הוא בכלל מלהטפל למצווה, אלא
דשעות אלה מוכות אותו לפיצוי מלא כהשקעה מצידו. וכן מוכח מהא דשנינו, אם
יש שם ב"ד מתנה בפניהם, — כלומר מחוייב הוא בכך.

וכד נדייק נמצא ג' אנפי: אופן אחד שדרך עבודתו ושכרה דומים לשל טיפולו
באבידה ואז נוטל שכרו משלם. אופן שני — כשהעבודה שעסק בה קשה יותר
ומכניסה יותר ואז אינו נוטל אלא שכר הטיפול שבהשבת האבידה ועוד הפרש כפועל
בטל שהרי יכול היה להרויח יותר וזהו הגידון שבמשנתו ובברייתא.

אופן שלישי — כשעבודתו הרגילה קלה יותר ומכניסה פחות, נראה דלא יטול
יותר משכר עבודתו שרגיל בה, דשכר היתר המשתלם עבור טיפולו בהשבת האבידה
הרי שכר של שעות הפנאי ודמיא לעוסק בהשבה עם מלאכתו ודוק.

לעומת זאת שיטת הרמב"ם היא דלא נחתנין לחלק בין שעות העבודה לשעות
הפנאי, אלא הגדר הוא כך: מגיע למשיב האבידה תשלום הפסדו בפועל, אך לא
תשלום בעד מניעת הרווח משעות הטיפול באבידה. ומכיון שכך הרי ההפסד הממשי
הוא כפועל בטל לגמרי.

דעת הרמב"ם ודעת רש"י והרא"ש מובאות להלכה בשו"ע חושן משפט סימן רס"ה
המחבר פוסק כרמב"ם והרמ"א מביא את שיטת רש"י והרא"ש.

קיימת שיטה שלישית והיא שיטת הר"ח שמקבל שכר מלאכתו שהפסיד כשכר
הנמוך שבעל מלאכה משתכר בעת השפל כשאין עבודה מצויה. כשיטת הרמב"ם
כן שיטת ר"ח יסודן בכך, כשמזדמנת לאדם עשיית מצווה עליו לוותר על רוחיו
האפשריים מעבודתו המכניסה ומקבל פיצוי. לרמב"ם — כיושב בטל ממלאכתו,
ולר"ח — את השכר הנמוך של מלאכתו. הרמב"ן בב"מ סומך ידו על שיטת הר"ח.

יסוד ההלכה האוסרת קבלת שכר עבור השבת אבידה מתפרשת ע"י הרמב"ן
בתורת האדם בדומה לאיסור לקבל שכר עבור מצווה, וכאיסור לקבל שכר להעיד
להוות ולקדש הנלמד מהפסוק "כאשר ציוני ה' אלקיך" — מה אני בחינם אף אתם
בחינם.

החת"ם סופר ב"מ (סה.) מדייק מדברי התוס' שם דחולקים על הרמב"ן. לשיטת
התוס' המקור לאיסור קבלת שכר על השבת אבידה נלמד מפריקה. ההלכה דמה
אני בחינם לא נשנתה אלא לגבי סיוע לקיום מצוות ה' להורות, לדון וכד', לעזור

לאדם לקיים חיוביו כלפי הקב"ה, אך לא לגבי השבת אבידה.

במיצוי חילוק זה נלענ"ד שהרי בהשבת אבידה המוצא טורח טירחה שבעל האבידה היה חייב לטרוח בה או שהיה שוכר אדם לעסוק בטורח זה הרי שהמוצא בטירחתו באבידה הוא עושה מלאכתו של בעל האבידה ואם יסוד המצווה של השבת אבידה חובה למנוע נזק מהמאבד הרי מחמת זה היה גם מקום לתת פיצוי על עבודתו שהשקיע כמו שמגיע לו על הוצאות שהשקיע בהאכלת בעלי החיים שמצא, ורק מהלימוד של פריקה נלמד חידוש זה לגבי השבת אבידה, שבשעת הפנאי עליו להשיב חינם.

למסקנתו של החת"ם סופר, רק לגבי השבת אבידה הגדר של כפועל בטל הוא כפירוש רש"י והרא"ש דנוטל שכר טרחתו בהשבה וגם שכר בטלה מעבודתו הכבידה ברם הגדר כפועל בטל לגבי דיין במס' בכורות הוא כשיטת הרמב"ם דנוטל רק שכר בטלתו ממלאכתו.

איברא ברש"י בבכורות מבואר להדיא דגם במצוות שבין אדם למקום נוטל שכר טרחתו; יסוד שיטת רש"י הוא כדביארנו. לעיל דרק שעות הפנאי של האדם נועדו להיות מנודבות לעסוק במצוות שלא ע"מ לקבל שכר.

התבאר לן דיסוד ההלכה המזכה את עושה המצווה לקבל פיצוי על הפסדו הוא, הדין של מה אני בחינם אף אתם בחינם אינו מחייב את עושה המצווה להפסיד. במצוות השבת אבידה קיים גורם נוסף והוא דמכיון דעיקרה של המצווה — מניעת הפסד ממוני מחבירו — הרי אין זה מן הדין שייגרם הפסד לעושה המצווה ועל כן שלו קודם.

גם במקרה של אבידתו ואבידת אביו שנינו דאבידתו קודמת, דגם אם למצוות השבת אבידה מצטרפת המצווה של כיבוד אב, שלו קודם, הגמ' לומדת זאת מקרא: "אפס כי לא יהיה בך אביון" — האדם מצווה שלא להביא עצמו לידי הפסדים ולידי עניות.

חובתו, אחריותו ושכר ושל הרופא ע"פ הרמב"ן בתורת האדם

הבאנו לעיל דבעבודתו הרפואית מקיים הרופא מצווה גדולה, דמקרא דזהשבותו לו נלמד חיוב להשבת אבידת גופו. לא כל שכן כשהרופא מציל חייו של אדם דהמקיים נפש אחת כאילו קיים עולם מלא. בבואנו לדון בחובת הרופא לרפא ובבעיית שכרו של הרופא נביא את דברי הרמב"ן בספר תורת האדם שדן בנושא זה באריכות. מסקנותיו נקבעו להלכה בטור יו"ד ובשו"ע סי' של"ו. וז"ל הרמב"ן בבא קמא ד"ה בפרק החובל (ב"ק דפ"ה ע"א) תנא דבי ר' ישמעאל "ורפא ירפא" מכאן שניתנה רשות לרופא לרפאות. פי' שמא יאמר הרופא מה לי בצער הזה שמא אטעה ונמצאתי הורג נפשות בשוגג לפיכך נתנה לו תורה רשות לרפאות. ומסתברא דהא דאמרינן נתנה רשות לרופא לרפאות. לומר שאינו אסור משום חשש השגגה. א"נ שלא יאמר הקב"ה מותץ והוא מרפא. שאין דרכן של בני אדם ברפואות אלא שנהגו כענין שכתוב (ד"ה ב' י"ו י"ב) גם בחליו לא דרש את ה' כי אם ברופאי.

אבל האי רשות דמצווה הוא לרפאות. הוי אומר דלאחר שניתנה רשות לרפא וסולקה המניעה, מעתה הרפואה היא מצווה גדולה וז"ל ובכלל פקו"ב הוא כדתנן מאכילין אותו ע"פ בקיאים. והואיל ומחללין שבת ברפואות ש"מ בכלל פק"ב הן. ופקוח נפש מצווה רבה היא הזריז ה"ז משובח הנשאל מגונה השואל שופך דמים וכ"ש המתייבש ואינו עושה. וש"מ כל רופא שיודע בחכמה ומלאכה זו חייב הוא לרפאות. ואם מניע עצמו ה"ז ש"ד. והתם תנן (נדרים דל"ח ע"ב) המודר הנאה מחבירו נכנס לבקרו עומד אבל לא יושב. ומרפאתו רפואת נפשות אבל לא רפואת ממון (שם דמ"א ע"ב). והוינן בה, כי קתני רפואות נפשות בחינם רפואות ממון בשכר, ליתני הכי ומרפאהו בחינם אבל לא בשכר. אלא רפואת-גופו, רפואת ממון-בהמתו, ואיתמר עלה בירושלמי שאפילו יש לו מי שירפאנו מותר לו לרפאותו שלא מן כל אדם זוכה להתרפאות. אלמא מצווה דרמיא עליה עבד והשבת אבידה דגופו היא. אלא מיהו דווקא בבקי וביודע בחכמה ובמלאכה זו ושאיין שם גדול ממנו. אבל כל שאינו יודע בטיב מלאכה זו לא יהא לו עסק בהן. וכן אם יש שם גדול ממנו אסור לו להתעסק בהן כלל. ק"ו משאר דינין והוראות שבתורה האיר יורה בספק נפשות במקום שגדול ממנו. ואם נתעסק בהן בכלל שופך דמים הוא בודאי. ואם ריפא שלא ברשות ב"ד והזיק חייב בתשלומין — בבקי. וכ"ש אחר שאין ב"ד מרשין — למי שאינו בקי.

דברי הרמב"ן אלה מהווים יסוד לפסקי המחבר בשו"ע יו"ד סי' של"ו ס"ק א' וז"ל: נתנה התורה רשות לרופא לרפאות ומצווה היא ובכלל פיקוח נפש הוא ואם מונע עצמו הרי זה שופך דמים ואפי' יש לו מי שירפאנו שלא מן כל אדם זוכה להתרפאות ומיהו לא יתעסק ברפואה אא"כ הוא בקי ולא יהא שם גדול ממנו שאם לא כן הרי זה שופך דמים ואם ריפא שלא ברשות בית דין חייב בתשלומין אפי' אם הוא בקי ואם ריפא ברשות ב"ד וטעה והזיק פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמיים ואם המית ונדע לו ששגג גולה על ידו.

דברי הרמב"ן מקורם בתלמוד בבלי וירושלמי ובתוספתא. והחויב של העוסק ברפואה לקבל רשות מב"ד, מקורו בתוספתא ב"ק פ"ו וז"ל: רופא אומן שריפא ברשות ב"ד והזיק פטור מדיני אדם ודינו מסור לשמיים.

הרמב"ן מתייחס למאמר חז"ל טוב שברופאים לגיהנם וז"ל: וזו שאמרו טוב שברופאים וכו' לגנות דרכן של רופאים בפשיעות וזדונות שלהם נאמר, אבל לא שיהא חשש איסור בדבר.

וכה דברי הרמב"ן באשר לשכרו של הרופא "ולענין שכר רפואה נראה לי דמותר ליטול מהן שכר בטלה וטרחא. אבל שכר הלימוד אסור דאבידת גופו הוא ורחמנא אמר "והשבותו לו". ואמרי' לענין מצווה מה אני בחינם אף אתם בחינם. הילכך שכר החכמה והלימוד אסור דהו"ל כשכר הזאות וקידוש. אבל שכר הטרחא מותר דהו"ל כשכר הבאה ומילוי דמותר. וכן שכר בטלה מותר כדתנן (בכורות דכ"ט ע"ב) אם היה זקן מרכיבו על החמור ונותן לו שכרו כפועל בטל של אותה מלאכה דבטיל מינה".

לדעת הרמב"ן מהמשנה בבכורות אם היה זקן מרכיבו על החמור ונותן לו שכרו

כפועל בטל שתיים למדנו הן זכאות לשכר בטלה כשמתבטל ממלאכתו בעקב מילוי תפקידו והן לשכר טירחה גם כשאינו מתבטל ממלאכתו, עבור טרחתו בהכנות לקיום המצווה וכגון שכר הבאת האפר ממקום רחוק ובמקביל ברופא שכר נסיעתו אל החולה.

במציוי שיטת הרמב"ן לגבי שכרו של הרופא עלינו לציין שהנידון בדברי הרמב"ן הוא רופא שעיסוקו ברפואה הוא משני. ועל כן קיימת ההבחנה של שכר בטלה כמו בהשבת אבידה וגם ההבחנה היסודית אם הוא מרפא וע"י כך מתבטל ממלאכתו לבין מקרה שהוא מרפא בשעת הפנאי. עוד יש לציין שהנידון בדברי הרמב"ן הוא רופא שמכתיר את עצמו בתואר זה. באין בתי ספר לרפואה ובאין אפשרות של התמחות במקצוע זה. רק יחיד סגולה הגיעו להתמחות הודות לכישוריהם המיוחדים. הרשות שניתנה לרופא מטעם בית דין היה בה תקנה פורתא שמנעה מסוגי אנשים מסויימים שהכתירו עצמם כרופאים. אך לא היה ביכולתו של ב"ד לקבוע דרגות בהתמחות במקצוע הרפואה. במצב זה רופא בעל הצלחה נחשב באמת לגדול הדור. להלן דן הרמב"ן ברופא שהתנה על שכר מופרז, הרמב"ן מסתמך על שתי סוגיות בתלמוד, האחת ביבמות, ביבם שהובטח לו שכר מופרז שיחלוץ יבימתו, והשניה סוגיה בבא קמא קט"ז תניא הרי שהיה בורח מבית האסורין והיתה מעבורת לפניו ואמר לו טול דינר והעביריני, אין לו אלא שכרו. הרמב"ן דן מקרה זה משתי בחינות האחת, שהרי הנידון הוא מקרה של הצלה — השבת אבידה והשיבותו לו לרבות אבידת גופו ועל כן אין לו אלא שכרו, והשניה: גם אילו לא חיובו מדין השבת אבידה הרי התחייבות בשעת מצוקה אינה תופסת ועל כן אינו מחוייב לשלם אלא שכרו המגיע לו.

מסקנתו, לגבי שכר מופרז שהותנה ע"י הרופא, מבוסס על שני חידושים: האחד אבל אם הותנה בשכר הרופא הרבה חייב ליתן לו שחכמתו מכר לו ואין "לה דמים" ועל כן הטיעון של התחייבות בשעת מצוקה אינו תופס שהרי אין טענת הפרוה לגבי שכרו של רופא "שחכמתו מכר לו ואין לה דמים". וז"ל: "הא בשכר רופא ששוה כל כסף הוא חייב ליתן כל מה שהתנה".

החידוש השני מתייחס לטיעון השני והוא שהרי מבחינת המצווה של השבת אבידת גופו אסור לו ליטול שכר עבור ריפוי ואין שכרו אלא שכר התבטלותו ממלאכתו. כאן חידש הרמב"ן חידוש גדול, ההלכה של מה אני בחינם אף אתם בחינם היא מצווה שאין כופין עליה ועל כן האיסור לקבל שכר עבור מצווה אינו מונע התנאה מפורשת; רק לגבי איסור רבית למדנו דרבית קצוצה יוצאת דינינים מכוח חידוש התורה המפורשת בפרשת רבית: "וחי אחיך עמך". וזה לשון הרמב"ן: "כל מצוות עשה דרמיא אכולי עלמא אם נודמן לו ולא רצה לקיימה אלא בממון אין מוציאין מידו ואין מפקיעין ממנו חיוב שלו" (אין מפקיעין זכותו לתבוע). הרמב"ן מבחין בין חיוב מצוות צדקה המוטלת על כל אחד כפי יכולתו שבי"ד כופין עליה באם הוא מסרב למלא חובתו לבין מצוות השבת אבידה או רפוי של חולה המוטלת על כלל בני אדם, ואם אמנם במקרה זה הוא שנטפל למצווה זו ואין אחר להציל מכל מקום אין זה מונע חלות החיוב לפי מה שהתנה על שכרו עבור

טיפולו. ומכיון "שחכמתו מכר לו" שוב אין טענת הפרזה שהרי חכמתו אין לה שיעור, וכדלעיל. מסקנתו של הרמב"ן היא הן לגבי רופא שטיפל בחולה לרפואתו בעת עיסוקו במלאכתו שזכאי לכל מה שהותנה. ולא רק לשכר שהפסיד בעקב התבטלותו מעיסוקיו והן כשנטפל לחולה בשעת הפנאי שמבחינת המצווה מחויב הוא לרפא חינם—דאין כופין על מצווה זו וזכאי הוא לקבל כפי שהותנה שהרי חכמתו מכר לו.

ההשוואה לאיסור רבית שיוצאה בדינין וכופין עליה היא בכך שהרי מקרא, דכי ימוך אחיך וכו' והחזקת בו גר ותושב וחי עמך. אל תיקח מאיתו גשך ותרבית ויראת מאלקך וחי אחיך עמך, למדנו מצוות עשה להלוות בלי רבית. מצוות עשה דרמיא אכו"ע, ובא הרמב"ן ואומר דאם אמנם החיוב להלוות בלי רבית הוא מצווה דרמיא אכו"ע ואין כופין עליו, מכ"מ אם הלנה ולקח רבית גילתה תורה דכופין אותו להחזיר.

הנחתו של הרמב"ן, דאין טענת הפרזה לגבי שכר הרופא "שחכמתו מכר לו ואין לה דמים", משמעותה שאין קנה מידה להעריך חכמה, מכיון שחכמתו של כל רופא מיוחדת היא ואין להעריכה ולהשוותה או לדרגה עם חכמה של רופא אחר. כל רופא הוא בגדר חד בדרא, ומכאן מסקנתו שכל מה שהותנה זה בגדר שכרו.

אלא שקביעתו זו של הרמב"ן עדיין אין בה לאפשר קיום התחייבות עבור רפוי של החולה, שהרי עצם הריפוי מצווה היא ואסור לקבל שכר עבור זה וגם אם הוא מתבטל מעיסוקו אינו רשאי להתנות יותר מהפסדו; לזה בא הרמב"ן וקבע הנחה נוספת דהאיסור אינו מונע התנאה מפורשת הן במקרה של השבת אבידה והן במקרה של טיפול רפואי.

דברי הרמב"ן "כל מצוות עשה דרמיא אכו"ע" שמחמת זה אין להפקיע את התחייבותו של החולה כלפי הרופא למרות המצווה המוטלת על הרופא לרפאותו נאמרו גם במקרה של הצלה כשאין רופא אחר במקום שהרי הרמב"ן כולל מקרה זה עם המקרה של היה בורח מבית האסורין ואמר טול דינר והעבירני. בהכרח משמעותם דמצווה זו של והשיבותו לו אינה מכוונת ליחיד ואינה בגדר מלה הכתובה בתורה כמצוות צדקה שמחייבת כל אדם לתת כראוי לו, ועל כן גם כשהרופא יחיד בשטח, התנאותו על שכרו תקפה.

יעויין בט"ז יו"ד סי' של"ו ס"ק ג' ד"ה ולא מפקיעין מידו וכו' משא"כ בחכמת הרפואות שאין לה שיעור, ומתחילה לא היה חיוב עליו ללימוד זה, על כן מהני התנאי דווקא בזה כן נראה לי ביאור הדברים עכ"ל.

מדברי הט"ז נראה דמפרש את הגדר של "מצוות עשה דרמיא אכו"ע" בכך שלא היה מחוייב ללמוד ולהלכלל בחיוב. לענ"ד מדברי הרמב"ן שכלל בחדא מחתא שכרו של הרופא עם שכרו של בעל המעברת נראה דיסודו רחב יותר*.

הריטב"א ביבמות (קו) מביא שיטת הרמב"ן וחולק עליו וז"ל אבל הרה"ז ז"ל כתב כי הפוסק עם הרופא הרבה חייב כי חכמתו מכר לו שהיא שווה כמה, ואינו

* עי' מש"כ ב"ברקאי" ב, עמ' 32, הערה 4. — העורך

מחזור שהרי חייב הוא לטרוח בחכמתו לרפאותו מדין אבידת גופו ודין בשכר טרחו כפועל בטל או כפי הראוי לו.

מסתבר שהנחתו הראשונה של הרמב"ן שאין דמים להערכת חכמה מקובלת גם על הריטב"א, אלא דשיטת הריטב"א היא דמצוות התורה מה אני בחינם אף אתם בחינם האוסרת קבלת שכר עבור מצווה של גמילות חסד עם הזולת אינה רק מצווה אלא היא חיוב ועל כן חייב הוא לטרוח בחכמתו מכוח המצווה ואין שכרו אלא שכר כפועל בטל או הראוי לו, סיום דבריו "או הראוי לו" יבוארו להלן. עכ"פ אין חכמתו קנה מידה לקביעת שכרו.

ייחודו של מקצוע הרפואה בזמנינו

בבואנו לדון בתפקידו, אחריותו ושכרו של הרופא בזמננו עלינו לציין הבדל יסודי בהכשרתו של הרופא, אין זה רופא המכתיר את עצמו שאותו גינו חז"ל והועידו לו את הגיהנם. רופאי זמננו הכשרתם הארוכה הן בלימוד הרפואה והן בהתמחות בבית חולים בשימוש רופאים דגולים ומומחים מאפשרת להם למלא תפקידם באמונה ולקיים מצווה זו בשלמות ולראות בתפקידם ובמקצועם יעוד של כבוד שהרי הקב"ה הוכתר בכתר כבוד זה של רופא חולי עמו ישראל.

מסתבר שהסתייגותו של הרמב"ן מלאפשר לסתם רופא לרפא כשנמצא שם רופא גדול ממנו הסתייגות שהמחבר הביאה להלכה בשו"ע אינה קיימת כיום. בטיפול הרפואי הרגיל מותר לכל רופא שהוכשר לכך למלא תפקידו ולרפאותו ואם יבחין במצב מיוחד ומסוכן ידע להפנות את החולה לבית חולים למחלקה מתאימה.

מסתבר שכיום אין מקום ליחס המיוחד שהתייחסו לרופא ולשכרו וז"ל הים של שלמה ב"ק פ"י סי' ל"ו שדרך בני אדם לתת ברפואה דמים מרובים וכך פסק הרמ"א בשו"ע חו"מ סי' רס"ד ס"ק ז' שבדבר שדרך ליתן הרבה, כמו רפואה, חייב ליתן לו כל מה שהתנה, מסתבר שכיום הכשרתו של הרופא אינה שונה הרבה מהכשרתו של בעל מקצוע בכל שטח אחר וכגון הגדסה, ארכיטקטורה, מדעי הטבע, כלכלה וכדו'. גם הנחתו של הרמב"ן ביחס לרופא שחכמתו מכר לו אינה מיוחדת כיום לרפואה בלבד וקיימת בכל שטחי המדע.

מסתבר מאוד שההכשרה היסודית וההתמחות שבכל מקצוע מכריעות את הגורם של החכמה המיוחדת שאינה אלא מרכיב אחד במילוי התפקיד ואף היא גופא במידה רבה נרכשת במסלול לימודו של הרופא כמו בכל המקצועות.

יתר על כן כיום כשרוב הרופאים מועסקים בבתי חולים במשכורת חדשית כמו רוב בעלי המקצועות החפשיים הרי שגורם החכמה שברפואה או בכל המקצועות אינו קובע את גובה השכר.

גם בטיפול הרפואי במסגרת הביקור הפרטי אין גורם החכמה מהווה את המרכיב העיקרי בקביעת גובה השכר. מאידך חשיבותו ערכו וייחודו של מקצוע הרפואה קיימים כאז כן כיום שהרי מקצוע זה מטפל בערך החשוב ביותר לאדם בהארכת חייו, בהבאת מזון ומרפא לסבלו ובשיפור תפקודו.

יש לציין הבדל יסודי נוסף בין העיסוק ברפואה בזמנינו לבין העיסוק ברפואה בתקופת התלמוד והרמב"ן. אם בתקופת התלמוד והרמב"ן מדובר ברופא שהרפואה אצלו היא עיסוק משני והדיון הוא על שכר בטלה בעקב התבטלותו מעיסוקיו הרי בזמנינו הרפואה היא עיסוקו הבלעדי של הרופא באופן שקנה המידה של שכר בטלה אינו קיים.

דיון במצב זה של עובד ציבור שכל עיסוקו בכך מצאנו במס' כתובות (קח.) דיני גזירות שבירושלים היו נוטלין שכרם תשעים ותשע מנה מתרומת הלישכה, וכו' לא סיפקו (פירש"י למזונות) אע"פ שלא רצו מוסיפין עליהן עיי"ש.

בכורות כט. מקשים התוס' ד"ה מה אני בחינם מפרשים התוס' וז"ל: ואין לתמוה על דיני גזירות שבירושלים שהיו נוטלין שכרן מתרומת הלישכה וכו' התם כיון דכל עיסוקם היה על זה ולא היו עוסקין בשום מלאכה שעל כרחם צריכים להתפרנס. ומה שנוהגין עכשיו ללמוד תורה בשכר, אם אין לו במה להתפרנס שרי עכ"ל.

למרות האדיאל של מה אני בחינם וכו' ועשה תורתך קבע ומלאכתך ארעי, דהיינו להסתפק במועט נהג עם ישראל לפרנס ברווח ת"ח שהקדישו חיייהם לשמש בקודש כרבנים וכדיינים, ראשי ישיבות ותלמידיהם. וזאת משום עת לעשות לה'. וכך כותב החתם סופר בשו"ת ח"מ קס"ד: "אמנם הציבור מחוייבים להעמיד להם אחד שיהיה מוכן ופנוי בכל עת לכל המבקש תורת ה', כי אע"פ כשהיה הוא עושה לעצמו היה מצווה עליו לצמצם מ"מ הוא רשאי ולא הם".

ברור שגם ביחס לשכרם של הרופאים קיים הכלל המנחה של עת לעשות לה' שהרי חשיבות חיונית היא לציבור שטובי הכוחות והכישורים יקדישו עצמם לתורת הרפואה ומשום כך חובת הציבור לדאוג לשכרם הנאות של הרופאים שעיסוקם מחייב לא רק הכשרה רבה והתמחות אלא גם לימוד ומעקב מתמיד אחר חידושי הרפואה.

הפתרון שמצא עם ישראל בפתרון הבעייה של פרנסתם של חכמי התורה בכך שהדאגה לפרנסתם הוטלה על הציבור ואיפשר ע"י כך לטובי בניו לעסוק בתורה לשמה, מן הדין שפתרון זה ייושם באותה מידה לגבי ציבור הרופאים שיוכלו למלא תפקידם מתוך אידיאל כשדאגת פרנסתם מוטלת על הציבור.

פתרון זה חיוני ביתר שאת בזמננו כשמחקר הרפואה מחייב הקדשת טובי הכוחות להקדיש חיייהם למחקר, לקידום דרכי הרפואה כמדענים העושים ימים כלילות לפיתוח דרכי ריפוי חדשים ולמצוא מזור. למחלות הנהשבות כחשוכי מרפא. בסיכום התייחסותו של הרופא לתפקידו כקיום מצווה גדולה של והשיבותו לו — אבידת גופו וכפיקוח נפש, קובעים גם כיום את ייחודו של מקצוע הרפואה.